

บทที่ 9

การเปลี่ยนรูปประเทศญี่ปุ่นให้เป็นประเทศสมัยใหม่

สันสมัยการแยกตัวออกจากชาติอื่น ๆ

นโยบายการแยกตัวออกจากชาติอื่น ๆ ของญี่ปุ่น ซึ่งพวกโชกุนตระกูลโทกูงาวะ ได้ถือเป็นแนวปฏิบัติมาอย่างเคร่งครัดตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดนั้น จะต้องล้มเลิกไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในเมื่อพวกชาติตะวันตกขยายกิจการค้าของตนในตะวันออกไกล ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ก่อนกลางคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้าพวกมหาอำนาจยุโรปหลายประเทศ ได้พยายามให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศเพื่อทำการค้าขายหลายครั้ง แต่ไม่สำเร็จ การที่ในที่สุดรัฐบาลสหรัฐได้เข้ามาจัดการกับปัญหานี้ด้วยกำลังนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพวกอังกฤษกำลังยุ่งอยู่ทางประเทศจีน อนึ่ง การที่สหรัฐเข้าไปยุ่งด้วยนั้นยังแสดงอีกด้วยการค้าทางตะวันออกไกลของสหรัฐได้ขยายตัวขึ้นมากแล้ว ดังเราจะเห็นได้ว่าตั้งแต่ราว ๆ ค.ศ. 1800 เรือสำล่าวาฬและเรือใบเร็วของสหรัฐได้แล่นผ่านน่านน้ำญี่ปุ่นไปประเทศจีนอยู่เสมอมา ครั้นเมื่อมีการใช้เรือกลไฟเกิดขึ้น การมีสถานไว้ให้เรือแวะเติมเชื้อเพลิงและเสบียงอาหาร ก็จำเป็นมากขึ้น

พลเรือจัตวา เปอร์รี และทานเซนด ฮาร์วิส¹

เมื่อกองเรือ “แบลค ชิพส์”² ของพลจัตวาเปอร์รี ใช้จักรแล่นเข้าสู่อ่าวโตเกียว ในเดือนกรกฎาคม 1853 นั้น เปอร์รีได้รับคำสั่งจากกรุงวอชิงตันให้เจรจาให้รัฐบาลญี่ปุ่น สัญญาว่าจะให้ความคุ้มครองแก่พวกชาวเรือสหรัฐที่เรือแตก อนุญาตให้เรือสินค้าได้รับการซ่อมแซมและเติมเชื้อเพลิงและให้มีสิทธิทำการค้าขายได้ด้วย พวกเรือปืนของเปอร์รี

¹ Cornamodore Perry and Townsend Harris

² the “Black ships”

ยังให้เกิดความเกรงขามพอที่จะทำให้โชกุนให้คำตอบที่น่าพอใจเมื่อพลจัตวาเปอร์ริกกลับไป
เอโดะอีกในต้นปีต่อมา อย่างไรก็ตาม ท้าทีของญี่ปุ่นจะเปลี่ยนแปลงไปสักเท่าไรไม่ปรากฏ
ชัด จนกระทั่งแทนเซนดะ ฮาร์ริส กงสุลใหญ่ของสหรัฐได้เจรจาต่อรองกันหลายครั้ง
หลายคราวจนได้ทำสัญญาการค้ากับโชกุนในค.ศ.1858 ฮาร์ริสไม่มีเรือปืนที่จะหนุนการ
ต่อรอง แต่เขาก็ฉลาดโดยใช้บทเรียนด้วยของเรื่องการรุกรานของพวกยุโรปในประเทศจีน
เพื่อให้ชาวญี่ปุ่นตระหนักแก่ใจว่าควรจะยอมตามคำของสหรัฐเสียโดยดีดีกว่า สนธิสัญญา
ฮาร์ริสกำหนดให้ญี่ปุ่นเปิดเมืองท่าหลายแห่งให้แก่พ่อค้าและเปิดความสัมพันธ์ทาง
การทูต กำหนดอัครราชทูต และยอมรับหลักการแห่งสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ประเทศ
ตะวันตกอื่น ๆ ได้เจริญรอยตามสหรัฐและได้ทำสัญญาซึ่งให้สิทธิพิเศษแก่ประเทศ
เหล่านั้นทำนองเดียวกันกับที่ได้ให้แก่สหรัฐ และเหตุการณ์แบบที่เกิดขึ้นในประเทศจีนดู
มีที่ท่าว่าอาจจะเกิดขึ้นได้ในประเทศญี่ปุ่น แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อมาปรากฏว่าการแก้ไข
สถานการณ์เกี่ยวกับพวกตะวันตกของญี่ปุ่นทำให้เกิดผลที่เกือบจะตรงกันข้ามกับที่เกิด
ในประเทศจีนในสมัยเดียวกันนั้น เหตุผลของความแตกต่างกันนี้ก็คือ หลังจากที่ญี่ปุ่น
หายตกตลึงจากเหตุการณ์ที่คนรู้สึกสยของขบวนการที่เกิดขึ้นแล้วก็กระตือรือร้นรับเอาวัฒนธรรม
และวิชาการของตะวันตกมาปรับปรุงประเทศของตนให้มีกำลังเข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับ
นับถือของชาติต่าง ๆ ว่ามีฐานะเท่าเทียมกัน

การเลิกล้มตำแหน่งโชกุน

ผลสำคัญประการแรกที่เกิดเนื่องมากจากการเปิดประเทศก็คือการเลิกล้มตำแหน่ง
โชกุนซึ่งทำให้สามารถทำการปรับปรุงการบริหารประเทศให้ทันสมัยได้ คงจำกันได้ว่า
“โคเมียวซันนอก” โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกหัวหน้าของ “โคตรตระกูลทางตะวันตก”
ใหญ่ ๆ (โชชู สัตsuma ฮิเซน และโตสา)³ - ได้คอยหาโอกาสมานานแล้วที่จะเอาพวก
ตระกูลโทกุจว่าออกเสียจากตำแหน่งที่มีอำนาจ ฉะนั้นการกระทำของโชกุนในการที่

3. Choshu, Satsuma, Hizen and Tosa

ยอมตามมหาอำนาจตะวันตก จึงเป็นโอกาสที่ฝ่ายตั้งใจจะโค่นล้มโชกุนตั้งใจคอยกันมานาน ก่อนที่จะลงนามในสัญญาโชกุนได้ดำเนินการตามขั้นตอนที่ไม่เคยปฏิบัติมาก่อน กล่าวคือ โชกุนได้เดินทางไปปรึกษาพระเจ้าจักรพรรดิ ณ เกียวโต ครั้นต่อมาบรรดาหัวหน้าโคตรตระกูลต่าง ๆ ได้เรียกร้องให้พระเจ้าจักรพรรดิกลับขึ้นดำรงตำแหน่งผู้ปกครองประเทศที่พระองค์มีสิทธิอันชอบธรรมดั้งเดิม ให้ประณามโชกุนในความอ่อนแอที่ยอมจำนนต่อชาวต่างประเทศ และเรียกร้องให้ไล่ “พวกคนป่าเถื่อน”⁴ ออกไปให้ได้ สิทธิเป็นปรปักษ์ต่อชาวต่างประเทศของหัวหน้าโคตรตระกูลทางตะวันตกสิ้นสุดด้วยปฏิบัติการโดยตรงของฝ่าย “พวกคนป่าเถื่อน” และเรียกร้องให้ไล่ “พวกคนป่าเถื่อน” ออกไปให้ได้ สิทธิเป็นปรปักษ์ต่อชาวต่างประเทศของหัวหน้าโคตรตระกูลทางตะวันตกสิ้นสุดด้วยปฏิบัติการโดยตรงของฝ่าย “พวกคนป่าเถื่อน” ทั้งนี้โดยเรื่องมีอยู่ว่า ในค.ศ.1863 ชาวอังกฤษคนหนึ่งถูกกลุ่มคนของสัทสุมะไดเมียว⁵ ฆ่าตาย กองเรือของอังกฤษจึงระดมยิงเมืองหลวงของพวกสัทสุมะ ความเลื่อมใสในอำนาจของกองเรือที่เห็นประจักษ์ทำให้บรรดาหัวหน้าของพวกสัทสุมะแสดงความปรารถนาที่จะมีกองเรือขงอังกฤษบ้างทันที พวกขุนนางผู้ครอบครองที่ดินโชชูก็ถูกส่งสอนและทำให้เปลี่ยนแนวความคิดเสียใหม่เช่นเดียวกันในค.ศ.1864 เมื่อเรือรบของพวกอังกฤษ ฝรั่งเศส ฮอลันดา และสหรัฐร่วมกันเข้าตีเมืองชิโมโนะสกี⁶ ชั่วเวลาไม่นานบรรดาคนสำคัญ ๆ ของพวกผู้ครอบครองที่ดินที่มีกำลังเข้มแข็งก็เลิกทำที่ที่เป็นปรปักษ์ต่อชาวต่างประเทศอย่างไม่อาจประนีประนอมกันได้นั้นเสียสิ้น แล้วก็ตั้งใจแน่วแน้มยิ่งกว่าที่เคยเป็นมาในการที่จะให้ระบบการมีรัฐบาลสองรัฐบาลคู่กันที่ล้าสมัยแล้วนั้นจบสิ้นลงเสียที

การกลับคืนสู่อำนาจของกษัตริย์เมอจิ (ค.ศ. 1867-1868)

ในปี ค.ศ.1867 โชกุนถูกเกลี้ยกล่อมให้ยอมมอบอิทธิให้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ โชกุนยอมเพราะไม่อยากจะเกิดสงครามกลางเมือง ทั้งโชกุนยังหวังอยู่ว่าจะได้ดำรงตำแหน่งจอมทัพต่อไป แต่เมื่อได้รับคำสั่งให้พ้นจากตำแหน่งทางทหารเสียด้วย โชกุนจึงไม่ยอม อย่างไรก็ตามก็ตีพวกโคตรตระกูลที่สำคัญ ๆ ได้รวมกำลังกันปฏิบัติการในนามของพระเจ้าจักรพรรดิและปราบกองทัพของโชกุนนอกตำแหน่งลงได้โดยเร็ว แล้วนครเทศพวกตระกูลโทงูว่า โดยมีไว้ว่าจะให้ไปอยู่เสียยังที่ไกลออกไปลิบลิบ แต่ให้ไปอยู่ในที่ที่

4. the “barbarians”

5. the Satsuma Daimyo

6. Shimonoseki

ปิดเป็นความลับ เมื่อได้ยุบตำแหน่งโชกุน ซึ่งได้มีมาเป็นเวลาเกือบ 700 ปีเสียแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิก้ย้ายที่ประทับจากเกียวโตไปยังเอโดะซึ่งได้นามใหม่ว่าโตเกียว (“นครหลวงภาคตะวันออก”) และปราสาทเก่าของโชกุนก็ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นพระราชวัง เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นลำดับมาทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า การกลับคืนสู่อำนาจของจักรพรรดิเมจิ

ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศสมัยใหม่

เหตุการณ์บังเอิญให้เป็นที่ไปด้วยคือ จักรพรรดิคิมัตสึฮิตะ ซึ่งในเวลาที่มีการกลับคืนสู่อำนาจนั้นเป็นบุคคลกำลังอยู่ในวัยรุ่นหนุ่มและมีชนมายเพียงสิบห้าปี พระองค์ทรงเป็นบุคคลที่มีความสามารถเป็นอย่างดีและเป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงสถาบันต่าง ๆ ของญี่ปุ่นให้เป็นสมัยใหม่ ในรัชสมัยของจักรพรรดิพระองค์นี้ ซึ่งเรียกกันว่าสมัยเมจิ “สมัยแห่งแสงสว่าง” (ค.ศ.1867-ค.ศ.1912) ญี่ปุ่นได้กลายเป็นประเทศที่ทันสมัยและมีกำลังเข้มแข็ง อย่างไรก็ตามก็จะต้องไม่ตรงกับความจริงถ้าจะกล่าวว่าการปรับปรุงประเทศได้เป็นอย่างดีเช่นนั้นเกิดจากการริเริ่มของจักรพรรดิซึ่งมีเรื่องปรากฏอยู่ในสมัยก่อน ๆ ของประวัติศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่นแล้วว่าเป็นผู้นำที่สามารถมาจากบรรดาบุคคลที่ไม่ใคร่ได้รับการยกย่องมากนัก กลุ่มบุคคลที่สามารถหันต่อเหตุการณ์กลุ่มนี้จะใช้ราชบัลลังก์เป็นสัญลักษณ์ของการส่งเสริมให้เกิดมีความรู้สึกสมัคสมานกันในชาติและให้ชนในชาติยอมรับให้พวกตนดำเนินการได้ตามแผนการ ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่พวกผู้นำทางด้านการเมืองจะได้มาจากชนชั้นสูงในสังคมศักดินาสวามิภักดิ์เป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้ว่าจะมีผู้ที่เคยเป็นข้าราชการอยู่ด้วยบ้างก็ตาม อย่างไรก็ตามจะเป็นขุนนางมาก่อนพวกผู้นำทั้งหลายต่างก็รู้สึกได้โดยเร็วถึงความจำเป็นที่จะต้องตัดขาดเสียจากอดีต ถ้าหากต้องการจะให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าไปในแนวทางของประเทศตะวันตกได้อย่างจริงจัง บรรดาเจ้าครองนครซึ่งสืบเชื้อสายจากโคตรตระกูลฝ่ายตะวันตกบางพวกได้สมัครใจยกเลิกสถาบันศักดินาสวามิภักดิ์ภายในเขตการครอบครองของตนเสียแล้วเร่งรีบให้คนอื่น ๆ ปฏิบัติตามบ้าง และในปี ค.ศ.1871 พระเจ้าจักรพรรดิก้ได้สั่งให้เลิกระบบศักดินาสวามิภักดิ์เสียทั้งหมดอย่างเป็นทางการ ที่ดินที่พระเจ้าจักรพรรดิหรือขุนนางยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ชั่วคราวกลับเป็นของรัฐ และโดยอาศัยอำนาจของพระเจ้า

จักรพรรดิที่ดินเหล่านั้นก็ได้ถูกจัดแบ่งออกเป็นเขตต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการปกครอง ในทางนิตินัยพวกเขาไร่ชาวนาได้เป็นเจ้าของที่ดินของตนเองและเสียภาษีให้รัฐแทนที่จะเสียค่าเช่าให้ขุนนางเจ้าครองนคร บรรดาไคเมียวและชามูไรได้รับเงินบำนาญเลี้ยงชีพ (ต่อมาเปลี่ยนให้เป็นเงินก้อน)⁷ ซึ่งน้อยกว่ารายได้ที่คนเหล่านั้นเคยได้รับอยู่แต่ก่อน การหายใจครั้งสุดท้ายของระบอบศักดินาสวามิภักดิ์

อาจจะดูเป็นเรื่องแปลกที่พวกเขาขุนนางในระบบศักดินาสวามิภักดิ์จะเต็มใจยอมเลิกอภิสิทธิ์ของพวกเขา การที่เป็นเช่นนั้นประการหนึ่งเนื่องมาจากความปรารถนาอย่างแรงกล้าของพวกเขาที่เห็นการณ์ไกลในอันที่จะช่วยให้ประเทศญี่ปุ่นมีกำลังเข้มแข็งขึ้น และอีกประการหนึ่งเนื่องมาจากเหตุที่สถาบันศักดินาสวามิภักดิ์มิได้อำนวยผลประโยชน์มากมายอะไรอีกต่อไปและส่วนใหญ่ก็ถูกเศรษฐกิจโดยอาศัยการค้าเป็นหลักที่เฟื่องฟูขึ้นทำลายลงแล้ว ยิ่งกว่านั้นชนชั้นชามูไรผู้ที่มีความสามารถและได้เป็นผู้จัดการที่แท้จริงของที่ดินในครอบครองของขุนนางผู้เป็นเจ้านายในสมัยโทกูงาวะ⁸ เห็นประโยชน์ของการที่จะมีระบอบการปกครองที่ความสามารถพิเศษของตนจะใช้ได้อย่างเต็มที่มากกว่าและเป็นที่น่าสนใจของใคร ๆ มากกว่า ความจริงชนชั้นนี้ได้เป็นรัฐบุรุษชั้นนำก็หลายคนในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของญี่ปุ่น อย่างไรก็ดี โดยส่วนรวมแล้วการเลิกล้มระบบศักดินาสวามิภักดิ์ก็ทำให้ชนชั้นชามูไรต้องเสียสละอย่างมากมาย พวกเขาไคเมียวได้รับเงินชดเชยมากพอควรและได้เป็นขุนนางระบบใหม่ แต่พวกเขาชามูไรถูกตัดรายได้ไปหมด ทั้งรัฐบาลยังห้ามไม่ให้ใช้ดาบสองเล่มประดับกายตามแบบฉบับที่เคยปฏิบัติกันมาอีกต่อไป และสั่งให้คนพวกนี้รวมเข้าอยู่ในจำพวกคนสามัญทั่วไป ความไม่พอใจที่คุกรุ่นด้วยความโกรธของพวกเขามาได้ก่อให้เกิดเป็นการจลาจลขึ้นในปี ค.ศ.1877 และเปิดโอกาสให้รัฐบาลได้ทดสอบกำลัง ซึ่งก็ได้ประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม กองทัพที่จัดขึ้นใหม่จาก

7. การให้เป็นเงินก้อนนี้ทำให้ผู้ได้รับตกอยู่ในฐานะยากลำบากยิ่งขึ้น เพราะเงินเลี้ยงชีพนั้นยังใช้ได้ตลอดชีวิต ถ้าชีวิตยืนยาว และไม่มีทางหาเงิน ก็จะขัดสนยิ่งขึ้นถึงกับอดอยากได้
8. คือเจ้านายหรือไคเมียวถูกโชกุนกำหนดให้ไปอยู่ ณ กองบัญชาการของโชกุนบางที่ครอบครัวก็ไปอยู่ด้วย พวกเขาชามูไรชั้นหัวหน้าจึงทำหน้าที่ดูแลรักษาและหาประโยชน์จากที่ดินในครอบครองของไคเมียว แล้วนำผลประโยชน์รายได้ส่งไปให้ไคเมียวซึ่งเป็นนาย ชามูไรเหล่านี้มีความสามารถว่องไวและทันต่อเหตุการณ์ และทราบดีกว่าควรจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองอย่างไรจึงจะอยู่รอดได้เป็นอย่างดีในสังคมนานาชาติในขณะนั้น

ทหารเกณฑ์ที่มาจากชาวไร่ชาวนาและมีอาวุธทันสมัยสามารถรบชนะพวกซามูไรที่ภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของพวกตนได้อย่างรวดเร็ว และการจลาจลในปี ค.ศ.1877⁹ ก็เป็น “การหายใจครั้งสุดท้ายของสังคมศักดินาสยามศักดินาที่กำลังตายไปอย่างรวดเร็ว”

การปฏิวัติจากเบื้องบน

การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างกว้างขวางในด้านการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และพิธีปัญญาซึ่งได้ดำเนินไปในญี่ปุ่นในสมัยเมอิจินั้นพอที่จะถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติโดยแท้ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นก็มิได้เนื่องมาจากความประสงค์ที่จะกระทำของมวลชน หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นที่ก่อกำเนิดขึ้นจากเบื้องล่างของสังคม การปฏิวัตินั้นเป็นการปฏิวัติที่มีการสั่งและควบคุมอย่างใกล้ชิดจากเบื้องบน การที่ระบอบการปกครองสมัยโทกูงาวะสามารถรวมประเทศให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้แล้วล้อมกรอบให้คนอยู่ในระเบียบวินัยตามที่รัฐบาลประสงค์นั้นนับว่ามีผลดีต่อประเทศชาติในสมัยต่อมาประการหนึ่ง คือได้ปลูกฝังให้ประชาชนเป็นคนมีนิสัยอ่อนน้อมว่านอนสอนง่าย เรื่องนี้เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ได้ช่วยให้งานของพวกผู้นำในการกลับคืนสู่อำนาจของพระเจ้าจักรพรรดิง่ายขึ้น บทบาทของประชาชนส่วนใหญ่เป็นแต่เพียงปฏิบัติตามเท่านั้นในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ แม้ว่าตนจะได้รับความกระทบกระเทือนจากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นอย่างมากก็ตาม

รัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ.1888

การดำเนินการปฏิวัติที่ได้วางแผนไว้เป็นอย่างดีแล้วนั้น บรรดาบุคคลชั้นนำของญี่ปุ่นได้สละตนลำบากศึกษาสถาบันของชาติตะวันตกที่สำคัญ ๆ ทุกชาติและลอก

9. การจลาจลหรือกบฏครั้งนั้นเรียก การจลาจลหรือกบฏซัตซุมะ (The Satsuma revolt) เบงแห่งไซ (The Satsuma rebellion) หัวหน้าเป็นซามูไรแห่งซัตซุมะชื่อ ไสโงะ (Seigo) เป็นคนสำคัญคนหนึ่งในบรรดาพวกก่อกำเนิดอำนาจถวายคืนจักรพรรดิ มีอายุแก่ที่สุดในกลุ่มก่อกำเนิดคืออายุราว ๆ 40 ปี ในตอนก่อกำเนิด ต่อมาแตกแยกกับพรรคพวกส่วนมากทางโตเกียว เพราะสงสารพวกซามูไรอยากให้รัฐบาลใหม่ยกเลิกการฝ่ายทหารให้เป็นสิทธิพิเศษของซามูไร ไม่เห็นด้วยกับการสถาปนากองทัพแห่งชาติซึ่งประกอบด้วยชนทุกชั้นและทุกฐานะ และอยากให้รัฐบาลทำสงครามกับเกาหลี เพื่อว่าซามูไรจะได้มีงานทำ ไซโงลาออกจากคณะรัฐมนตรีที่โตเกียว แล้วเดินทางไปที่แคว้นซัตซุมะทางใต้ ตั้งชื่อสมมุติชนมีซามูไรขึ้นเขียนว่าเป็นพวกจำนวนมาก กบฏครั้งนี้เมื่อคิดโตเกียวแห่งซัตซุมะสนับสนุน ผลก็คือกองทัพแบบใหม่ซึ่งฝึกไว้อย่างดีมีอาวุธดีและมีชัยชนะกองทัพแบบเก่า บรรดาชั้นหัวหน้ากบฏรวมทั้งซัตซุมะที่รอดตายได้ทำฮาราคีรีฆ่าตัวตายหมด

เลียนแบบสิ่งที่เห็นว่าดีที่สุดของแต่ละชาตินั้นมาดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสม ในด้าน
 การปกครอง บุคคลเหล่านั้นลงเป็นข้อยุติว่าหลักการของการปกครองแบบพระมหากษัตริย์
 อยู่ใต้รัฐธรรมนูญควรมานำมาใช้ คำแถลงนโยบายที่ชัดเจนแต่ค่อนข้างจะคลุมเครือที่เรียกกัน
 ว่าคำสัตย์สาบานของพระเจ้าจักรพรรดิเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญการปกครองประเทศ ค.ศ.1868
 นั้น¹⁰ ได้กล่าวพาดพิงไปถึงการจัดตั้งสภาที่ปรึกษา แต่ครั้งเมื่อมีการประกาศแผนการ
 ร่างรัฐธรรมนูญก็ได้บ่งชี้ว่าข้อยินยอมไม่ว่าข้อใดจะเป็นไปในรูปของพระเจ้าจักรพรรดิ
 พระราชทานแก่ราษฎรมากกว่าที่จะเป็นการคำนึงถึงสิทธิที่ประชาชนพึงมี คณะกรรมการ
 ที่ได้เลือกเฟ้นแต่งตั้งขึ้นได้ทำการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งพระเจ้าจักรพรรดิประกาศใช้ใน
 ปีค.ศ.1889 โดยอาศัยรัฐธรรมนูญของจักรวรรดิเยอรมันฉบับ ค.ศ.1871¹¹ เป็นแนว
 รัฐธรรมนูญกำหนดให้รัฐสภาหรือสภาไดเอท¹² ประกอบด้วยสองสภาคือ สภาสูง¹³
 (มีผู้แทนบางคนจากกลุ่มผู้เสียภาษีที่ร่ำรวยมากรวมอยู่ด้วย) และสภาผู้แทนราษฎร¹⁴
 ซึ่งผู้มีที่ดินโรงเรือนที่มีสิทธิเลือกตั้งเลือกขึ้นมา สภาไดเอทมีอำนาจทางนิติบัญญัติตาม
 ประกติทั่วไปเว้นแต่ไม่มีใครมีอำนาจควบคุมเกี่ยวกับการเงิน และรัฐธรรมนูญยังมีรายการ
 แสดงสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองไว้ด้วย¹⁵ ถึงแม้ว่าจะมีลักษณะเป็นเสรีนิยมอยู่บ้าง
 รัฐบาลใหม่ก็มีลักษณะเป็นอนุรักษนิยม คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้งเน้นในเรื่องกรรม-
 สิทธิในที่ดินและโรงเรือนมากจนผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีราว 1 เปอร์เซ็นต์ของพลเมืองเท่านั้น
 ฐานะของพระเจ้าจักรพรรดิระบุไว้ว่าเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ พระ-
 องค์ยังคงเป็นจอมทัพบกและทัพเรือ กำหนดนโยบายต่างประเทศ และอาจยับยั้งกฎหมาย
 ที่ผ่านสภาไดเอทแล้วก็ได้ ที่ขาดไปอย่างเห็นได้ชัดก็คือขาดหลักการที่ให้รัฐสภาควบคุม
 ฝ่ายบริหาร ทั้งนี้เพราะว่ารัฐมนตรีทั้งหลายมิได้รับผิดชอบต่อสภาไดเอท แต่รับผิดชอบ
 ต่อพระเจ้าจักรพรรดิโดยตรง ยิ่งกว่านั้นถึงแม้ว่าจะมีคณะรัฐมนตรีและสภาองคมนตรี¹⁶

10. the Emperor's Charter Oath (1868)
 11. เป็นรัฐธรรมนูญของบิสมาร์กซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นรัฐธรรมนูญแบบที่มีเงื่อนไขแอบแฝงอยู่ทำให้ไม่เป็น
 ประชาธิปไตยนัก
 12. Diet
 13. a House of Peers
 14. a House of Representatives
 15. a Bill of Right
 16. a Cabinet of Ministers and Privy Council

ก็ตามแต่องค์กรทั้งสองนี้ก็ได้จัดตั้งขึ้นก่อนที่รัฐธรรมนูญจะมีผลบังคับใช้¹⁷ ลักษณะพิเศษเฉพาะอีกประการหนึ่งของคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่น¹⁸ (นอกจากการที่มีต้องรับผิดชอบต่อสภาไดเอท) ก็คือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรือเข้าปรึกษาหารือกับพระเจ้าจักรพรรดิได้โดยตรงโดยไม่ต้องผ่านนายกรัฐมนตรีเลย

การยึดมั่นในจารีตประเพณีโบราณ

ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นจะมีลักษณะสำคัญ ๆ หลายประการ พร้อมกันนั้นก็มิใช่วิธีการใช้ชื่อสถาบันการปกครองส่วนมากตามแบบของประเทศตะวันตกก็ตาม แต่ในด้านเจตนาารมณ์และการปฏิบัติภารกิจแล้วรัฐบาลก็ยังคงไม่ทิ้งจารีตประเพณีโบราณของญี่ปุ่น จารีตประเพณีเหล่านี้ (ซึ่งมีอะไร ๆ คล้ายลัทธิขงจื้อมากกว่าความคิดความเข้าใจทางการเมืองการปกครองของประเทศตะวันตก) ได้แก่ ความคิดพื้นฐานเช่น โดยธรรมชาติคนเกิดมาไม่เท่าเทียมกันและผู้น้อยก็ควรจะอยู่ในปกครองของผู้ใหญ่ สังคมสำคัญกว่าบุคคล ปกครองด้วยคนดีกว่าปกครองด้วยกฎหมาย และการปกครองฉันเจ้าบ้านกับลูกบ้านในครอบครัวเดียวกันเป็นการปกครองแบบอุดมคติของรัฐ การปฏิรูปการปกครองถือเป็นเพียงมรรควิธีที่จะให้สำเร็จความประสงค์เท่านั้น ซึ่งมีใช้เพื่อให้เกิดความสุขสบายที่สุดแก่ประชาชนจำนวนมากที่สุด หากแต่เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพอำนาจ และเกียรติศักดิ์ของรัฐให้มีมากขึ้น คณะที่จัดร่างรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1889 ซึ่งได้ร่วมปรึกษาหารือกับพระเจ้าจักรพรรดินั้นมิได้มีเจตนาที่จะลดอำนาจการควบคุมของพวกตนในเมื่อได้ทำการส่งเสริมให้มีพรรคต่าง ๆ ในรัฐสภาหรือในเมื่อมีมติดมทธานเรียกร่อง กลุ่มที่มีอิทธิพลมากเป็นกลุ่มใหญ่มากพอๆ มีจำนวนราวร้อยละ ๑๐ ส่วนมากเป็นไคเมียวที่ไม่มีตำแหน่งและชาмуไร ซึ่งรวมกันปกครองบ้านเมืองเป็นทำนองคล้าย ๆ กับการปกครองแบบคณาธิปไตยในสมัยพระเจ้าจักรพรรดิกลับคืนสู่อำนาจ บุคคลเหล่านี้กำลังอยู่ในวัยหนุ่มฉกรรจ์ มีอายุราว ๆ สามสิบปีเศษ ๆ โดยเฉพาะ ที่แก่ที่สุดคือไซงะ¹⁹ นอกจากจะสามารถในการเปลี่ยนแปลงการปกครองบ้านเมืองแล้ว บุคคลเหล่านี้ยังสามารถรักษาอิทธิพลของตนไว้ได้ตลอดสมัยเมจิและสมัยภายหลังจากนั้นต่อมา และในที่สุด

17. ฉะนั้นจึงเป็นอิสระจากรัฐธรรมนูญ

18. the Japanses Cabinet

19. คูฟูตโนโตหมายเลข ๑

บุคคลเหล่านี้ก็ถูกเรียกกันว่าพวก “รัฐบุรุษอาวุโส” (เจนโร)²⁰ พวกเขาทำงานเงียบ ๆ อยู่หลังจาก และได้ทำการตัดสินใจสำคัญ ๆ เกี่ยวกับนโยบายอยู่เสมอ โชคดีของญี่ปุ่น ที่ “รัฐบุรุษอาวุโส” เหล่านี้ทั้งหมดมองเห็นการณ์ภายหน้าตามสภาพที่เป็นจริง มีความรู้จักประมาณ ไม่รุนแรงในการเมือง และมีจิตใจสูง

พรรคการเมือง

ถึงแม้ว่าจะขาดจารีตประเพณีที่เป็นประชาธิปไตย และถึงแม้ว่ารัฐบาลสมัย การกลับคืนสู่อำนาจของพระเจ้าจักรพรรดิจะมีลักษณะเป็นแบบผู้มีอำนาจสั่งบังคับให้ กระทำก็ตาม ความปรารถนาในอันที่จะทำการปฏิรูปการปกครองบ้านเมืองต่อไปอีก ได้เกิดขึ้นในระยะเวลาเกือบจะตั้งแต่แรกเริ่มพระราชทานรัฐธรรมนูญที่เดียว อย่าง น้อยที่สุดสมาชิกสภาโคเอทก็มีสิทธิที่จะวิพากษ์วิจารณ์รัฐมนตรีต่าง ๆ ได้ และได้มี เสียงเรียกร้องให้ขยายอำนาจให้แก่รัฐสภาให้สามารถควบคุมกระทรวงต่าง ๆ ได้มากขึ้น ได้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองกันขึ้น ทำให้เกิดมีการต่อสู้ขบเคี้ยวกันในรัฐสภาระหว่าง ฝ่ายที่เห็นด้วยกับการมีรัฐบาลที่ให้อำนาจข้าราชการและฝ่ายที่สนับสนุนระบบคณะ รัฐมนตรี ความจริงพรรคการเมืองเริ่มเพาะตัวขึ้นก่อนที่จะมีรัฐธรรมนูญเสียอีก พรรค “เสรีนิยม”²¹ ซึ่งปรากฏขึ้นในปี ค.ศ.1881 นั้นในขั้นต้นก็เกิดมาจาก “สมาคมเพื่อการ ศึกษาวิชาการปกครอง” ที่อิทากากิ ผู้เป็นชาวมุไรแห่งโคตรตระกูลโทสะ²² ได้ก่อตั้งขึ้น ก่อนหน้านั้นหลายปี ในปี ค.ศ.1882 ท่านเคานท์ โอคุมะ แห่งโคตรตระกูลฮิเซน²³ ได้ จัดตั้ง “พรรคก้าวหน้า”²⁴ ขึ้น การที่ชนชั้นขุนนางสองคนนี้มี “หัวรุนแรง” คงจะเป็น เพราะความไม่พอใจในการที่พวกโคตรตระกูลของตนได้รับตำแหน่งราชการไม่ก็ตำแหน่ง เพราะพวกโคตรตระกูลโชชู หรือสัทซุมะได้เข้าครอบครองเสียเกือบหมด อย่างไรก็ตาม การมีพรรคการเมืองขึ้นก็ช่วยให้การดำเนินงานเพื่อให้มีการจัดตั้งรัฐบาลที่เป็นตัวแทน ของราษฎรสำเร็จเร็วขึ้น

20. Genro

21. the "Liberal" party

22. Itagaki a samurai of the Tosa clan

23. Count Okuma of the Hizen clan

24. the "Progressive" party

ความสำคัญของพรรคการเมือง

หลังจากที่รัฐธรรมนูญมีผลบังคับใช้แล้ว ฐานะและกิจกรรมของพรรคการเมืองต่าง ๆ ในญี่ปุ่นมิได้เป็นไปตามแบบปรกติที่เป็นกันและมีใช้จะราบรื่นเสียทีเดียว การเฟื่องฟูของบุคคลยิ่งกว่านโยบายเฉพาะของพรรคทำให้พรรคการเมืองต่าง ๆ ล้ม ๆ รวมเข้ากับพรรคอื่น หรือเปลี่ยนชื่อพรรคจนยุ่งเหยิงไปหมด การปฏิบัติงานของพรรคไม่ได้ผลเต็มที่เพราะขาดประชาชนสนับสนุน รัฐบาลเข้าควบคุมทั้งหนังสือพิมพ์และการกล่าวคำปราศรัย และเมื่อโฆษณาของพรรคทำความรบกวนให้ลำบากเกินไปก็มักจะถูกปิดปากเสียได้ด้วยการให้การขู่มขู่หรือให้ตำแหน่งข้าราชการชั้นต่ำ ๆ แต่แม้ว่าจะมีข้อบกพร่องต่าง ๆ ดังกล่าวก็ตาม พรรคการเมืองก็ยังทำให้คนมีโอกาสได้มีประสบการณ์ทางการเมืองและบีบบังคับให้พวกข้าราชการชี้แจงและแก้ข้อข้องใจในนโยบายของตนแก่ประชาชน การรณรงค์เพื่อให้มีการปกครองโดยพรรค (คือการให้คณะรัฐมนตรีรับผิดชอบต่อสภาไดเอท) ได้ผลคืบหน้าไปมากเมื่อจวนจะเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และได้กระทำกันอย่างแข็งขันใหม่อีกในระบอบทศวรรษที่ 1920

ลัทธิทหารและการยกเลิกสิทธิพิเศษของต่างประเทศ

การทดลองเกี่ยวกับการปกครองตามรัฐธรรมนูญเป็นเพียงด้านหนึ่งของการปฏิรูปการปกครองของญี่ปุ่นเท่านั้น จุดประสงค์ที่สำคัญนั้น คือการจะจัดตั้งกองทัพที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพขึ้น ซึ่งก็ทำได้สำเร็จอย่างรวดเร็ว โดยจัดกองทัพเรือตามแบบของอังกฤษและกองทัพบกตามแบบของเยอรมนี (ส่วนใหญ่เป็นเพราะความเหนือกว่าของกองทัพเยอรมันซึ่งแสดงให้เห็นอย่างน่าสะอิดใจในสงครามระหว่างฝรั่งเศสและปรัสเซีย) หลักการที่ให้คนทั่วไปเข้ารับราชการทหารที่นำมาใช้ในค.ศ. 1873 นั้นมิใช่ญี่ปุ่นเป็นผู้เริ่มคิด (แม้ว่าการเกณฑ์ชาวไร่ชาวนาเข้าประจำกองทัพจะได้ปฏิบัติกันทั้งในจีนและญี่ปุ่นสมัยโบราณและได้ใช้ในการรบกันระหว่างพวกขุนนางผู้ครอบครองที่ดินในคริสต์ศตวรรษที่สิบหก) แต่ได้ดำเนินการตามแบบอย่างของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ในสมัยปัจจุบัน ได้มีการแก้ไขปรับปรุงระบบการปกครองเสียใหม่ และปรับปรุงการศาลและประมวลกฎหมายให้เทียบกันได้กับของประเทศตะวันตกจนทำให้ญี่ปุ่นอ้างได้สำเร็จว่าประเทศตนไม่ล้าหลังชาติตะวันตกในเรื่องกระบวนการยุติธรรม ในปีค.ศ. 1894

บริเตนใหญ่ได้ยอมเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของตนในญี่ปุ่น และเมื่อตกถึงปี ค.ศ. 1899 มหาอำนาจอื่น ๆ ทุกประเทศต่างก็ทำตามอย่างกันหมด การยกเลิกการควบคุมของต่างชาติเกี่ยวกับการเก็บภาษีศุลกากรต้องใช้เวลาเจรจากันนานกว่าเรื่องการศาล แต่ใน ค.ศ. 1911 ญี่ปุ่นก็เป็นอิสระในการตั้งอัตราภาษีของตน ตั้งแต่นั้นมาญี่ปุ่นก็พ้นจากภาวะที่ต้องยอมทำ “สัญญาในฐานะประเทศที่ไม่เท่าเทียมกัน”²⁵ โดยสิ้นเชิง

กำเนิดลัทธินายทุน

การเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจของสมัยเมจิบางที่จะมีความสำคัญยิ่งกว่าในด้านการเมืองเสียอีก ญี่ปุ่นในสมัยโทกูงาวะที่มีการปกครองแบบศักดินาสวามิภักดีนั้นหาได้เป็นประเทศสิทธิกรรมล้วน ๆ ไม่ และก่อนเป็น ค.ศ. 1867 ที่มีการกลับคืนสู่อำนาจของพระเจ้าจักรพรรดินั้นก็ได้เริ่มมีเศรษฐกิจแบบเมือง²⁶ ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับการค้าและแบบนายทุนแล้ว เมื่อรัฐบาลที่ใช้การปกครองแบบใหม่พยายามที่จะทำให้ประเทศมีกำลังเข้มแข็งและให้ได้รับประโยชน์จากการปรับปรุงประเทศตามแบบชาติตะวันตก ก็ได้ดำเนินการตามโครงการใหญ่โตและกว้างขวางในการพัฒนาอุตสาหกรรมและระบบการคมนาคมให้ทันสมัย เนื่องจากเงินทุนทางด้านเอกชนไม่มีมากพอที่จะนำมาใช้ให้งานสำเร็จไปได้โดยเร็ว และเนื่องจากความกลัวว่าการยืมเงินจากต่างประเทศอย่างมากอาจจะเป็นภัยต่อความเป็นอิสระในทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น รัฐบาลจึงได้เข้ารับภาระในการจัดสร้างทางรถไฟ โทรเลขโทรศัพท์ ทำเรือ อู่ต่อเรือ และแม้แต่โรงงานอุตสาหกรรมด้วยพร้อมกันไปกับช่วยอุตสาหกรรมของเอกชนด้วยการให้กู้เงินและให้เงินอุดหนุน ไม่มีธรรมเนียมที่จะปล่อยให้การทำกันไปตามลำพังในญี่ปุ่นเข้ามาขวางกั้นการที่รัฐบาลจะเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยในวงการเศรษฐกิจ และบรรดาข้าราชการก็กระตือรือร้นที่จะให้งานดำเนินไปโดยรวดเร็วที่สุดที่จะพึงทำได้ อย่างไรก็ตาม กิจกรรมหลายอย่างที่รัฐอุปถัมภ์ในที่สุดก็โอนให้เอกชนจัดทำ ถึงแม้ว่ารัฐบาลยังคงควบคุมการรถไฟและการคมนาคมด้วยเหตุผลทางยุทธศาสตร์และความมั่นคงของชาติ ด้วยเหตุนี้ในญี่ปุ่นความเจริญทางเศรษฐกิจจึงทำให้เกิดชนชั้นนายทุนขึ้น แต่ชนชั้นนี้ของญี่ปุ่นก็หา

25. "unequal treaties"

26. an urban economy

เทียบกันได้สนิทกับชนชั้นที่คล้ายกันนี้ในประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกไม่ พวกชนชั้นนายทุนที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านี้ส่วนมากก็มาจากพวกขุนนางเก่าเช่นเดียวกับพวกนักการเมืองคนสำคัญ ๆ เหมือนกัน แต่ก็ยังมีคนที่เดิมเป็นคนชั้นกลาง คือพวกให้กู้ยืมเงิน และพ่อค้าข้าวในสมัยโทกูงาวะอยู่ด้วยบ้างในชนกลุ่มนี้ ในตอนนี้พวกโตเมียวก็มีทางที่จะเอาเงินที่ได้รับตอบแทนจากการที่ดินยอมเลิกสิทธิพิเศษในที่ดินที่ตนครอบครองไปลงทุนที่จะเกิดผลประโยชน์ได้ และพวกซามูไรที่ปัญญาไวกว่าเพื่อน ๆ ก็เข้าร่วมในการพัฒนาอุตสาหกรรมกับเขาด้วย

มิตซึบ และมิตซึบิชิ

ประวัติของบริษัทมิตซึบที่มีชื่อเสียง ซึ่งดำเนินกิจการในด้านต่าง ๆ ใหญ่ที่สุดในญี่ปุ่นเกี่ยวกับการค้า การธนาคาร และการอุตสาหกรรม เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นความสำเร็จอันงามของตระกูลซามูไรตระกูลหนึ่ง ที่ฉลาดที่จะคาดการณ์ล่วงหน้าของพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ได้ ถ้าสืบประวัติย้อนหลังขึ้นไปเราจะเห็นว่าในตอนต้น ๆ สมัยโทกูงาวะ ตระกูลมิตซึบไม่เห็นด้วยกับความรุ่งเรืองของพวกชนชั้นตน ในเรื่องที่ไม่ยอมปฏิบัติภารกิจงานอื่น ๆ นอกจากการเป็นนักรบแต่เพียงอย่างเดียว ตระกูลนี้จึงได้เลิกการเป็นนักรบเสีย แล้วหันมาเข้าทำการค้าที่ให้ผลตอบแทนมั่นคงกว่าการเป็นนักรบ ตระกูลนี้ได้เปิดร้านขึ้นที่โตเกียว และในการดำเนินการค้านั้นเห็นได้ชัดว่าตระกูลนี้เห็นประโยชน์ของวิธีการค้าตามหลักวิชาสมัยใหม่ เป็นต้นว่าได้ปิดประกาศโฆษณาสินค้า และในวันฝนตกก็แจกร่มกระดาษพิมพ์ตราเครื่องหมายการค้าของมิตซึบแก่ลูกค้า ก่อนสิ้นคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด ตระกูลนี้ได้ตั้งธนาคารขึ้นที่เอโดะ พวกตระกูลมิตซึบชื่นชมอย่างจริงใจต่อการที่ญี่ปุ่นเปิดทำการค้ากับต่างประเทศ และเชื่อมั่นในความสำเร็จของการกลับคืนสู่อำนาจของพระเจ้าจักรพรรดิมากจนถึงกับได้ให้พระเจ้าจักรพรรดิและบริวารยืมเงินจำนวนมากในขณะที่กำลังดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลใหม่กันอยู่ นอกจากนั้นตระกูลมิตซึบยังได้มีความสัมพันธ์กับพวกโคตรตระกูลโชชูที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งมีคนในโคตรตระกูลดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในราชการ เมื่อเป็นดังนั้นตระกูลมิตซึบก็สามารถเข้าร่วมในโครงการเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ พวกตระกูลมิตซึบิชิซึ่งเป็นคู่แข่งสำคัญที่สุดของพวกมิตซึบและเกิดจากการนำของซามูไรเช่นเดียวกันกับพวกมิตซึบ ก็ได้มีความสัมพันธ์

ทำนองเดียวกันกับพวกโคตรตระกูลสัตตสุมา ถึงแม้ว่าญี่ปุ่นจะมีพัฒนาการทางอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วพวกนายทุนก็ไม่มีใครมีมากคน และคนพวกนี้มักจะไปเข้าร่วมผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับโคตรตระกูลขุนนางที่มีเสียงในรัฐบาลตระกูลโคตรตระกูลหนึ่งอยู่เสมอมา

ลักษณะพิเศษเฉพาะของระบบนายทุนญี่ปุ่น

การพัฒนาอุตสาหกรรมในญี่ปุ่นในปลายคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้าและต้นคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบ มีลักษณะแตกต่างกันกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในประเทศตะวันตกโดยทั่วไปอยู่หลายประการ ประการแรก การพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็วมากจนกระทั่งในชั่วอายุคนหนึ่งเท่านั้น ประเทศญี่ปุ่นก็ผลิตสินค้าได้เหลือใช้เสียแล้ว ดังนั้นการขาดตลาดต่างประเทศจึงเป็นความจำเป็นต่อการเศรษฐกิจของชาติ ประการที่สอง การปฏิวัติอุตสาหกรรมได้นำมาใช้ในญี่ปุ่นเมื่อการปฏิวัตินั้นได้ถึงขั้นสูงแล้วในประเทศตะวันตก และด้วยเหตุนี้ลักษณะของขั้นแรกและของขั้นที่สองของการปฏิวัติอุตสาหกรรมจึงปนกัน การใช้แรงงานหญิงในอุตสาหกรรมโดยให้ค่าจ้างถูก ๆ การขาดองค์การของพวกกรรมกรหรือกฎหมายที่จะช่วยพิทักษ์คนพวกนี้ และภาวะการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมและเหมืองแร่เป็นเหมือนอย่างในระยะแรก ๆ ของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศตะวันตก อีกฝ่ายหนึ่ง การที่รัฐบาลเข้าไปเกี่ยวข้องกับในวงการธุรกิจและการเกิดมีเศรษฐกิจเงินกู้ขึ้นนั้นเป็นเรื่องที่เริ่มจะเพิ่มมีขึ้นในยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกาเท่านั้น ในญี่ปุ่นนั้นโดยมากเศรษฐกิจเงินกู้มีขึ้นก่อนเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เพราะยังไม่มีเวลาที่จะรวบรวมเงินที่สะสมได้ จากการนำเครื่องจักรกลมาใช้ในการอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทรัพย์สินสมบัติของพวกคนชั้นขุนนางและของพ่อค้าและนายธนาคาร (โดยแท้แล้วคนเหล่านี้เป็นพวกชนชั้นที่ไม่ได้ผลิดอะไร) ได้ถูกนำมาใช้เพื่อช่วยให้อุตสาหกรรมเจริญได้เร็วขึ้น และคนในชั้นเหล่านี้คนใดถ้าหากว่ามีความร่ำรวยมากก็อยู่ในฐานะที่จะครอบครองอุตสาหกรรมผลิตเกี่ยวกับ แร่ การตัดถกรวม และการจัดจำหน่ายได้เมื่อกิจการต่าง ๆ เจริญแล้ว

บริษัทใหญ่ ๆ ที่รวมบริษัทน้อย ๆ เข้าไว้ของญี่ปุ่น²⁷ และกรรมกรญี่ปุ่น

ลักษณะพิเศษเฉพาะของพัฒนาการทางอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นอีกอย่างหนึ่งก็คือ ในเมื่อผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ทั้งหมดเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและมีการสร้างโรงงาน

27. the Japanese trusts

ใหญ่ ๆ ขึ้นมาบ้างเพื่ออุตสาหกรรมหนักนั้นโรงงานส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นโรงงานเล็ก ๆ อยู่ตามเดิม แม้แต่ในทศวรรษ 1930 (ระหว่าง ค.ศ. 1930 ถึง 1939) เมื่อกรรมกรญี่ปุ่นมีจำนวนถึงหกล้านคน เกือบสามในสี่ของคนงานเหล่านั้นก็ทำงานในโรงงานเล็ก ๆ ที่มีกรรมกรไม่ถึงร้อยคน และประมาณครึ่งหนึ่งทำงานในโรงงานที่มีกรรมกรไม่เกินห้าคน อย่างไรก็ตาม โรงงานเล็ก ๆ ต่าง ๆ นั้นโดยปรกติไม่ใช่โรงงานอิสระ แต่อยู่ในความควบคุมของธนาคารใหญ่หรือนายทุนตระกูลใหญ่ ๆ ซึ่งมีโครงสร้างคล้าย ๆ บริษัทใหญ่ ๆ ที่รวมบริษัทน้อย ๆ เข้าไว้²⁸ และผูกขาดการผลิตภัณฑ์ประเภทนั้น ๆ ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่นคนงานในโรงงานทอผ้าฝ้ายและผ้าไหมอาจจะเปรียบได้กับคนงานในระบบอุตสาหกรรมในครอบครัวของยุโรปสมัยใหม่ตอนต้น ๆ เว้นแต่กรรมกรญี่ปุ่นจะควบคุมเครื่องจักรแทนที่จะใช้เครื่องมือที่ใช้แรงคน การจัดหาวัตถุดิบและการจัดจำหน่ายขายผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเป็นสินค้าออก มีองค์การกลางเพียงสองสามแห่งเป็นฝ่ายดำเนินการ องค์การกลางสองสามแห่งที่ว่ามีข่าวการควบคุมไปทั่วโรงงานเล็ก ๆ น้อย ๆ แห่งซึ่งกระจุกกระจายกันอยู่ทั่วประเทศ เป็นธรรมชาติอยู่เองที่ระบบนี้ทำให้คนงานเสียเปรียบมาก และการมีคนงานที่คิดค่าแรงถูก ๆ มากมายเกินต้องการก็ทำให้ฐานะการต่อรองของคนงานยิ่งลดน้อยลงไปอีก ถึงแม้ว่าจะมีเมืองใหญ่ ๆ เกิดขึ้นก็ตาม ประชากรส่วนใหญ่ก็ยังคงอยู่กับที่ดินของตน ซึ่งมีผลิตผลพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัวชาวไร่ชาวนาให้อยู่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้พวกครอบครัวเหล่านี้จึงยินดีที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากรายได้อันน้อยนิดของตนด้วยการให้บางคนในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกสาวไปทำงานโรงงาน จะได้ค่าจ้างเท่าไรก็รับทั้งสิ้น ช่องว่างระหว่างคนชั้นชาวไร่ชาวนาเจ้าของที่ดินแปลงน้อย ๆ และกรรมกรกับพวกเศรษฐีทรัพย์มาก จึงใหญ่พอ ๆ กันกับช่องว่างระหว่างคนชั้นสูงกับคนชั้นต่ำในสมัยระบบศักดินาสวามิภักดิ์เมื่อครั้งก่อนนั่นเอง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมก็ได้เกิดตามการปฏิรูปสถาบันทางเศรษฐกิจและการเมืองของญี่ปุ่นมาอย่างกว้างขวาง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้บางอย่างรัฐบาลเจตนาทำให้เกิดขึ้น บางอย่างเกิดขึ้นโดยไม่ได้เจตนาจะให้เกิดหรือไม่อยากให้

28. trust

เกิดหรือไม่อยากให้เกิดขึ้นเสียด้วยก็มี ในการดำเนินการตามโครงการปฏิรูปประเทศตามแบบอย่างของตะวันตกนั้นเห็นได้ชัดว่าระบบการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น จึงได้มีการจัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการขึ้นใน ค.ศ.1871 รัฐบาลใหม่ได้ศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วนถึงวิธีการดำเนินการที่จัดทำกันในประเทศตะวันตก และได้สร้างโรงเรียนขึ้นอย่างรีบด่วนโดยใช้งบประมาณของรัฐ ญี่ปุ่นเป็นประเทศแรกในเอเชียที่มีการศึกษาภาคบังคับและทำได้สำเร็จผลเป็นอย่างดีจนคนไม่รู้หนังสือแทบจะไม่มีเหลือเลยแม้ในหมู่คนชั้นจนที่สุดของสังคม การศึกษาชั้นสูงก็เจริญก้าวหน้าไปมากเช่นกัน เด็กชายมีโอกาสได้ศึกษาวิชาช่างและวิชาชีพชั้นสูงตลอดจนวิทยาการต่าง ๆ ส่วนเด็กหญิงนั้นได้รับการศึกษาในวงจำกัดกว่าและแยกกันกับเด็กชาย โครงการได้จัดทำไว้ใหญ่โตกว้างขวางเป็นอย่างมาก ส่วนหลักสูตรของโรงเรียนมัธยมและสถาบันการศึกษาชั้นสูงก็วางกำหนดกฎเกณฑ์ไว้อย่างเข้มงวดกวดขัน การศึกษาวรรณคดีโบราณของจีนและปรัชญาของขงจื้อยังคงมีอยู่ และวิชาของชาติญี่ปุ่นที่ต้องเรียนก็มีภาษา วรรณคดี และประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังต้องเรียนวิชาเพิ่มเติมขึ้นคือ วิชาวิทยาศาสตร์ และวิชาช่างของชาติตะวันตกตลอดจนภาษาต่างประเทศ อย่างไรก็ดี ที่ขาดมากก็คือการส่งเสริมให้คิดริเริ่มขึ้นมาใหม่ไม่เอาอย่างใคร ระบบการศึกษาจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของรัฐบาลและมุ่งหมายจะปลูกฝังให้ประชาชนเป็นคนยอมปฏิบัติตามที่มีความจงรักภักดี มีความสามารถ และอยู่ในระเบียบวินัยที่กำหนดไว้ เพื่อให้บรรลุจุดหมายนั้นนักเรียนทุกคนต้องเข้าเรียนในชั่วโมงที่เรียกกันว่า “ชั่วโมงจริยธรรม” ซึ่งเน้นเรื่องความรักชาติ นอกจากนั้นยังมีการสอนวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของชาติตะวันตกโดยสอนแต่เนื้อหาแท้ ๆ ไม่มีการกล่าวถึงความเป็นมาในด้านศิลปศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ก่อให้เกิดวิชาเหล่านั้นขึ้นเลยและการศึกษาค้นคว้าทางด้านวิทยาศาสตร์สังคมก็²⁹เกือบจะไม่มี เมื่อเป็นเช่นนั้น การเรียนการสอนจึงมิได้มุ่งหมายที่จะพัฒนาบุคคลทุกด้านแต่มุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีแบบแผนตายตัวแล้วได้อย่างราบรื่นโดยไม่มีข้อสงสัยใต้อาณัติประการใด ๆ ทั้งสิ้น กระทรวงศึกษาธิการควบคุมดูแลครูและแบบเรียนอย่างเข้มงวดเพื่อให้โรงเรียนเป็นหน่วยงานสำคัญในการปลูกฝังให้ผู้เรียนได้ซึมซาบในเรื่องต่าง ๆ ที่รัฐบาลต้องการ

29. Social sciences

การผลิตวรรณกรรม

อย่างไรก็ดีการสอนให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้เป็นจำนวนมากได้ส่งเสริมให้มีการผลิตวรรณกรรมขึ้น ซึ่งบางอย่างมุ่งหมายจะให้คนทั่วไปอ่าน ถึงแม้ว่านักเขียนชาวญี่ปุ่นจะได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีร่วมสมัยของประเทศตะวันตกมากก็ตาม ดังเราจะเห็นได้จากความโน้มเอียงของพวกนักเขียนที่เป็นไปในแนวมองคุณภาพที่เป็นจริง แต่พวกนักเขียนญี่ปุ่นก็มีใช้จะเป็นแต่เพียงนักเขียนแบบมาตรฐาน ๆ และได้ผลิตวรรณกรรมดี ๆ มีคุณค่ามากขึ้นไว้ การหนังสือพิมพ์เป็นอาชีพที่เฟื่องฟูและหนังสือพิมพ์บางฉบับจัดอยู่ในขั้นดีมาก อย่างไรก็ตามก็ตีหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นก็มีอุปสรรคนานาประการ ที่ร้ายที่สุดก็คือการตรวจของรัฐบาลที่ไม่มีหลักมีเกณฑ์แน่นอนและมักจะไม่อยู่กับร่องกับรอย บรรณาธิการที่กล้าวิจารณ์ข้าราชการ หรือที่เพียงแต่เผชิญไปลงข่าวที่เจ้าหน้าที่ต้องการจะไม่ให้ประชาชนรู้เข้า ก็อาจจะต้องถูกปรับและถูกจำคุกหรือให้เลิกกิจการเสียได้ นำสังเกตที่นักหนังสือพิมพ์จำนวนมากแม้จะต้องเสี่ยงในเรื่องต่าง ๆ ก็ยังคงแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์และเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใด

ปัญหาใหม่ ๆ ทางสังคม

การที่ได้ผ่านพ้นระยะเวลาอันยากเย็นแห่งการกลับคืนสู่อำนาจของพระจักรพรรดิมาได้เป็นอย่างดีนั้น ชาวญี่ปุ่นได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความทรหดอดทน ความกล้าหาญและความสามารถทำอะไรได้ทุกอย่าง ในหลายด้านญี่ปุ่นเทียมทันกับชาติตะวันตก แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นแบบของตนโดยเฉพาะหรือที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติตนไว้ได้ ในเวลาเดียวกันความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ ก็มีใช้จะมีผลดีไปเสียทั้งหมด เพราะเกิดมีปัญหาทางสังคมขึ้นซึ่งไม่อาจแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ง่าย ๆ ทั้ง ๆ ที่มีกำลังทางอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ด้านที่จะทำให้เกิดเป็นผลร้ายได้มากที่สุดในทุกภาวะทั่ว ๆ ไปของญี่ปุ่นก็เกี่ยวกับวงการเศรษฐกิจนั่นเอง ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การสุขภาพและการแพทย์ที่ปรับปรุงดีขึ้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นต้นเหตุให้จำนวนประชากรที่เกือบจะคงตัวมาเป็นเวลากว่าศตวรรษแล้วเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ระหว่างปี ค.ศ.1867 และค.ศ.1913 ประชากรเพิ่มขึ้นจากประมาณ 30 ล้านคนเป็นมากกว่า 50 ล้านคน และต่อแต่นั้นมาอัตราการเพิ่มก็ยิ่งมากขึ้นไปอีก ในประเทศญี่ปุ่นที่ดินที่ใช้เพาะปลูกได้ไม่ใคร่พอที่จะผลิตอาหารเลี้ยงประชากรจำนวน

มากมายเช่นนั้นได้ แม้ว่าจะใช้วิธีเพาะปลูกที่ดีที่สุดก็ตาม ในเรื่องการค้าต่างประเทศ นั้นถ้าทำได้คล่องก็อาจจะช่วยแก้ไขความขาดแคลนได้ แต่อุปสรรคก็มีอยู่คือ การที่จะค้าขายให้มีปริมาณมากพอที่จะทำได้ยาก และผลกำไรจากการหัตถกรรมและการค้า ส่วนใหญ่ก็ยังตกอยู่ในมือของคนเพียงไม่กี่คนเสียอีกด้วย ดังนั้นมาตรฐานการครองชีพ ของชาวไร่ชาวนาซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศจึงเกือบจะยังคงเป็นอยู่อย่าง เดิมในเมื่อรายได้รวมทั้งหมดของชาติเพิ่มขึ้น เมื่อเลิกระบอบศักดินาสวามิภักดิ์แล้ว ชาวไร่ชาวนาก็เป็นเจ้าของที่ดินของตนเอง แต่การเลิกระบอบนั้นก็ได้ทำให้ฐานะทาง เศรษฐกิจของคนเหล่านั้นดีขึ้นมากมายอะไร ชาวไร่ชาวนาต้องเสียภาษีมากเหลือเกิน ทั้งยังจะต้องไปต่อรองราคาในตลาดที่อยู่ในกำมือของพวกราชาที่ดินและเจ้าของโรงงาน อุตสาหกรรมอีกด้วย ที่ไร่นาของชาวไร่ชาวนาแต่ละคนก็มักจะไม่พอทำมาหากินเลี้ยง ครอบครัว ชาวไร่ชาวนามากมายที่มีที่ดินแปลงเล็ก ๆ ต้องไปหาเช่าที่ทำกินเพิ่มขึ้นอีก การเช่าที่เขาทำกินแทนที่จะทำกินในที่ดินของตนเองกลายเป็นลักษณะที่เด่นชัดของเกษตร กรรมของญี่ปุ่น ส่วนกรรมกรในเมืองนั้นยังคงอยู่ในสภาพแวดล้อมร้ายไปกว่าพวกชาวไร่ ชาวนาจน ๆ เสียอีก อนึ่งญี่ปุ่นขาดคนชั้นกลางซึ่งไม่มีจำนวนมากพอจะช่วยแก้ดุลย์ของ สังคมเสียได้ การปฏิวัติต่าง ๆ ที่ทำในสมัยเมอิจินั้นแตกต่างกับที่ทำกันในโลกตะวันตก ในข้อที่โดยแท้แล้วมิใช่เป็นการกระทำของชนชั้นกลางและไม่ได้ทำลายล้างอำนาจของ พวกผู้นำ ซึ่งมีอุดมคติและทรรศนะที่ได้รับการกล่อมเกล่าในบรรยากาศของระบอบศักดิ-นาสวามิภักดิ์ กล่าวคือพวกผู้นำก็ยังคงติดนิสัยแบบศักดินาสวามิภักดิ์อยู่นั่นเอง

สาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้มีแนวโน้มไปในทางเจ้าหน้าที่เป็นใหญ่

ทัศนคติและความจงรักภักดีขั้นมูลฐานของญี่ปุ่นสมัยก่อนก็คงถ่ายทอดมายัง สมัยใหม่ แม้ว่าจะแฝงแปลงอยู่ในรูปอื่นและเข้าไปอยู่ร่วมกับเครื่องมือเครื่องใช้ที่มี ประสิทธิภาพสูงขึ้น การที่ประเพณีความจงรักภักดีอย่างไม่เสื่อมคลายต่อผู้เป็นเจ้านาย ในระบอบศักดินาสวามิภักดิ์จะเปลี่ยนรูปมาเป็นความรักชาติอย่างแรงกล้า ซึ่งมีพระเจ้า จักรพรรดิเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติและเป็นทีเคารพสักการะ ของปวงชนนั้น ไม่เป็นเรื่องยากเย็นอันใดเลย นิยายปรัมปราและลัทธิชินโตได้รับการ ชัดเกล้าเสียใหม่เพื่อให้ส่งเสริมความรู้สึกรักชาติและให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในโชคชะตา

ของประเทศญี่ปุ่นที่เทพเจ้ากำหนดไว้โดยเฉพาะ ดังได้กล่าวแล้วว่าได้มีการนำเอาระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและมีหลายอย่างเป็นแบบก้าวหน้ามาใช้เพื่อจุดหมายเดียวกันนี้ ดังนั้นกองทัพบกก็กลายเป็นหน่วยงานให้การศึกษาที่สำคัญมากไปด้วย พวกทหารในกองทัพส่วนมากเป็นพวกชาวไร่ชาวนาที่อ่านออกเขียนได้แต่ไม่ซ้ำของทางโลกซึ่งเห็นว่าการเป็นทหารมีรายได้ดีกว่าและก่อให้เกิดความอึดใจแก่ตนยิ่งกว่าชีวิตที่ต้องทำงานหามรุ่งหามค่ำในไร่นาแปลงเล็กนิดเดียว ความเป็นคนบ้านนอก การมีอคติอุปาทาน และการมีความขัดเคืองไม่พอใจที่มีเหตุผลสมควรในเรื่องต่าง ๆ ของชาวไร่ชาวนาทำให้ชาวไร่ชาวนาถูกพวกข้าคลังการเมืองปลุกฝังชักจูงให้เชื่อถือได้โดยง่าย พวกข้าคลังทางการเมืองเหล่านี้เที่ยวพูดโฆษณาถึงความยิ่งใหญ่ของญี่ปุ่นเหนือชาติอื่น ๆ ถึงเรื่องที่พระจักรพรรดิสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้าจริง ๆ และการที่พวกพลเมืองต้องเป็นรองพวกทหารเป็นต้น อย่างไรก็ตาม ใช่ว่าอิทธิพลที่จะผลักดันให้เกิดมีระบอบที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลเป็นใหญ่หรือระบอบเสนาริปปิโดยจะไม่ถูกขัดขวางเสียเลย การติดต่อกับโลกภายนอกที่เป็นอยู่โดยตลอดมาอย่างไม่ขาดสาย และกว้างขวางยิ่งขึ้น รวมทั้งปฏิกริยาที่มีเพิ่มขึ้นเรื่อยต่อผลอันไม่พึงใจที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดมีความคิดเห็นต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งมีท่าว่าจะกระทบกระเทือนบรรดาอิทธิพลทั้งหลายของฝ่ายอนุรักษนิยมในที่สุด

พวกไม่รุนแรงในเมืองกับพวกมีความเห็นรุนแรง

ความสัมพันธ์ต่างประเทศของญี่ปุ่นในสมัยเมอิจินั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับ และเป็นผลมากพอใช้จากการพัฒนาภายในประเทศ ไม่เป็นเรื่องแปลกเลยที่ญี่ปุ่นยึดนโยบายแผ่จักรวรรดินิยมในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย เมื่อพิจารณาถึงความคล่องตัวในการที่จะลอกเลียนแบบวิธีการของชาติตะวันตกมาใช้และพิจารณาถึงอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมประกอบกันแล้ว เราจะไม่เห็นเป็นเรื่องแปลกเลยที่ญี่ปุ่นจะยึดเอานโยบายแผ่จักรวรรดินิยมมาใช้ในการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย แต่อย่างไรก็ดีเมื่อเวลาล่วงไป ๆ หมุนนักการเมืองของญี่ปุ่น ผู้นำทางธุรกิจและการเงินและพวกชนชั้นปัญญาชนต่างมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไปเกี่ยวกับวิธีทางที่ควรดำเนินในการที่จะนำประเทศให้รุดหน้าไปได้ พวกข้าราชการประจำที่มีอำนาจ

บางคนมีความคิดเห็นไปในทางอนุรักษนิยมหรือบางที่ถึงกับเห็นตรงกันข้ามไปเลยก็มี คือโดยมากมักไม่ชอบสถาบันเกี่ยวกับรัฐสภาและมีความโน้มเอียงไปในแนวนโยบายต่างประเทศที่ก้าวร้าวรุนแรง บางคนสนใจต่อการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการคลังของญี่ปุ่นเป็นอันดับแรก โดยให้ได้ตลาดต่างประเทศมาด้วยวิธีการแทรกซึมเข้าไปอย่างสงบ และทำให้สังคมในประเทศเจริญรุ่งเรืองและมีความมั่นคง แม้จะไม่ได้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง อย่างน้อยที่สุดบุคคลเหล่านี้ก็ยอมรับการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญและใครจะให้ประเทศของตนมีฐานะทัดเทียมกันกับประเทศอื่น ๆ เป็นโชคดีของประเทศญี่ปุ่นที่พวกที่ต้องการขยายอิทธิพลของชาติด้วยวิธีไม่รุนแรงได้ประสบความสำเร็จพอสมควรในระยะเวลาที่กล่าวนี้ในการเหนี่ยวรั้งพวกที่ชอบรบไว้ได้ แม้ว่าจะต้องยอมตามพวกนั้นบ้างก็ตาม

การขยายราชอาณาจักร

การขยายอาณาเขตของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเป็นเรื่องที่ต้องยังความเสียหายให้แก่จักรวรรดิจีนที่เสื่อมลงแล้วอย่างที่ไม่พบจะหลีกเลี่ยงเสียมิได้ ในปี ค.ศ.1876 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ดำเนินการโดยตรงที่จะหยุดยั้งการอยู่โดดเดี่ยวของประเทศเกาหลีหรือ “ประเทศฤๅษี” ที่ปิดตัวอย่างเข้มงวดมิให้อิทธิพลจากภายนอกเข้าไปได้เหมือนอย่างญี่ปุ่นในสมัยโชกุนโทกูงาวะ ญี่ปุ่นได้ลอกเลียนแบบการกระทำของชาติตะวันตกอย่างไม่ผิดเพี้ยน โดยเจรจาทำสัญญาสันติภาพกับรัฐบาลเกาหลี ซึ่งยอมให้ญี่ปุ่นมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและสิทธิอื่น ๆ ตลอดจนเปิดประเทศเกาหลีให้มีการติดต่อทางการค้ากันด้วย สัญญานั้นยอมรับนับถือว่าประเทศเกาหลีเป็นประเทศเอกราช โดยมีได้คำนึงถึงเลยว่ารัฐบาลจีนถือว่าคาบสมุทรนั้นเป็นเมืองออกของจักรวรรดิแมนจู ที่จริงเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลแมนจูได้ละเลยต่อการอ้างสิทธิของตน และความพยายามที่จะแก้ไขเมื่อสายไปเสียแล้วด้วยการแย่งคืนมาจากพวกญี่ปุ่นก็แทบจะไม่มีปัญหาเลยว่าจะต้องมีการปะทะกันกับญี่ปุ่น ในระยะนี้เกาหลีอาจเป็นชนวนให้เกิดสงครามได้ง่ายที่สุด ถึงแม้ว่าจะเคยรุ่งเรืองมาในอดีต ราชอาณาจักรนี้ก็กลับกลายเป็นอาณาบริเวณที่ล้าหลังที่สุดแห่งหนึ่งของเอเชีย เจ้าหน้าที่ปกครองจักรวรรดิอังกฤษบังหลวงและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง ชาวไร่ชาวนา โกงเขลาและยากจนชั้นแค้น และสภาพโดยทั่ว ๆ ไปในขณะนั้นตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง

กับชื่ออันไพเราะของประเทศที่ว่าโชเสน (“ดินแดนแห่งความสงบในยามเช้า”)³⁰ ผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในเกาหลี มีทั้งในทางเศรษฐกิจและในทางยุทธศาสตร์ ผลประโยชน์ในทางยุทธศาสตร์นั้นก็เพราะรัสเซียได้ครอบครองอาณาบริเวณชายทะเลบนฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกติดพรมแดนทางเหนือของเกาหลีและแล้วได้พยายามที่จะเข้าแทรกแซงในเรื่องยุ่งยากของเกาหลีอยู่เสมอมา ดังนั้นเมื่อการจลาจล ภายในประเทศเกาหลีเกิดขึ้น ทั้งจีนและญี่ปุ่นต่างก็อ้างเอาเป็นสาเหตุในการรุกรานเข้าไปในเกาหลี สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นก็เกิดขึ้น

ญี่ปุ่นทำสงครามกับจีนและกับรัสเซีย

อาจกล่าวได้ว่าเริ่มตั้งแต่ที่ญี่ปุ่นรบชนะจีนได้อย่างรวดเร็วในปี ค.ศ.1895 นโยบายของญี่ปุ่นในเอเชียก็เป็นแบบขยายอาณาเขต ในสัญญาที่ลงนามกันที่เมืองชิโมโนะสึ³¹ ญี่ปุ่นให้จีนไม่แต่เพียงรับรองความเป็นเอกราชของเกาหลีและจ่ายเงินค่าทำขวัญเท่านั้น แต่ต้องยอมยกเกาะฟอร์โมซา (ไต้หวัน) หมู่เกาะเปเลคาตอร์ส และปลายแหลมทางใต้ของแมนจูเรีย คือ คาบสมุทรเลียวตุงให้แก่ญี่ปุ่นอีกด้วย ญี่ปุ่นเข้าร่วมแย่งกับประเทศต่าง ๆ ด้วยในการให้ได้รับสัมปทานในจีน และได้มณฑลฮกเกี้ยน ที่อยู่ตรงกันข้ามกับเกาะฟอร์โมซาเป็นเขตอิทธิพลของตน เมื่อเห็นว่ารัสเซียขยายอำนาจเข้ามาในเกาหลี ญี่ปุ่นก็โจมตีรัสเซียในปี ค.ศ.1904 และเมื่อมีชัยต่อรัสเซียในการรบทางบกและทางทะเลแล้ว ญี่ปุ่นก็ผนวกดินแดนครึ่งหนึ่งทางใต้ของเกาะซาคาลินและได้รับเขตสัมปทานเพื่อการเศรษฐกิจในแมนจูเรีย อย่างไรก็ตาม เรื่องราวต่าง ๆ นี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นของเรื่องทั้งหมดที่แสดงให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นเก่งกาจเพียงใดในการเรียนรู้บทเรียนอันมีตัวอย่างปรากฏแก่ตาเกี่ยวกับการทูตและการดำเนินการเมืองระหว่างชาติโดยวิธีซู่เช็งของชาวยุโรปได้อย่างตลอด หลังจากสงครามจีน-ญี่ปุ่นแล้ว³² ญี่ปุ่นถูกบีบบังคับจากรัสเซีย ฝรั่งเศส และเยอรมนีให้สละสิทธิในคาบสมุทรเลียวตุง โดยอ้างเหตุผลว่าการที่ประเทศมหาอำนาจอื่นเข้าครอบครองบริเวณนี้จะเป็นการคุกคามความปลอดภัยของ

30. Chosen (“Land of the Morning Calm”)

31. the treaty of Shimonoseki 1895

32. the Sino Japanese War 1894 - 1895

รัฐบาลจีนที่กรุงปักกิ่ง เกือบจะทันทีทันใดต่อจากนั้นรัสเซียก็ได้เข้าครอบครองบริเวณที่ตนได้ให้ญี่ปุ่นสละสิทธินั้นเองตามสัญญาพันธมิตรกับจีน และแล้วก็จัดการให้แมนจูเรียทั้งหมดเข้าอยู่ในวงผลประโยชน์ของรัสเซียอย่างแท้จริง รัฐบาลญี่ปุ่นได้พยายามหลายครั้งที่จะเจรจาทำความตกลงกับรัสเซียเกี่ยวกับเกาหลีและแมนจูเรีย แต่ไม่สมหวัง ทั้งนี้เนื่องจากความไม่สนใจและการหลอกลวงของพวกผู้แทนพระเจ้าซาร์ อย่างไรก็ตาม ชาวญี่ปุ่นที่มีอิทธิพลบางคนเห็นว่าการทำสงครามกับรัสเซียจะเป็นการกระทำที่นาลงอันตรายเกินไป และบางที่รัฐบาลจะไม่กล้ารบรัสเซียก็ได้ถ้าหากว่าสัญญาพันธมิตรระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่นที่ทำกันในปี ค.ศ.1902³³ ไม่ทำให้ญี่ปุ่นแน่ใจว่าจะมีกำลังทางเรือที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกของมิตรประเทศไหนหลัง ส่วนอังกฤษกลับยินดีให้ญี่ปุ่นมีฐานะเข้มแข็งขึ้นเพื่อเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยหยุดยั้งการขยายตัวของรัสเซียในภูมิภาคตะวันออกไกล ในระหว่างที่มีการสงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่น³⁴ นั้นความรู้สึกของประชาชนส่วนใหญ่ทั้งในบริเตนใหญ่และสหรัฐอยากให้ญี่ปุ่นชนะ ส่วนใหญ่ก็เนื่องมาจากวิธีการที่ไม่ตรงไปตรงมาและซื่อๆที่รัสเซียใช้อยู่ในตัวเอง ความเห็นอกเห็นใจที่ประธานาธิบดีธีโอดอร์ โรสเวลท์³⁵ มีต่อญี่ปุ่นช่วยทำให้การสู้รบกันสุดสิ้นลง และมีการเจรจาทำสัญญาสันติภาพกันที่เมืองพอร์ตสมัธ รัฐนิวแฮมเชียร์³⁶

คุลย์แห่งอำนาจชั่วคราวในเอเชียตะวันออก

ชัยชนะที่ญี่ปุ่นมีต่อรัสเซียดูเหมือนจะทำให้มีคุลย์แห่งอำนาจกันอีกชั่วคราวหนึ่งในตะวันออกไกล รัสเซียซึ่งมีการปฏิวัติเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1905 และญี่ปุ่นซึ่งต้องใช้จ่ายเงินทุนสำรองไปในการทำสงครามได้รับตกลงแบ่งสันปันส่วนเขตอิทธิพลของแต่ละฝ่ายในแมนจูเรียกัน เป็นเรื่องแน่ที่เดียวที่ทั้งสองฝ่ายต้องการจะโฆษณาให้ใคร ๆ ได้ทราบว่ทั้งสองฝ่ายไม่มีความประสงค์จะละเมิดบูรณภาพแห่งดินแดนจีน แต่คุลย์

33. the Anglo - Japanese Alliance of 1902

34. the Russo - Japan War (1904 - 1905)

35. President Theodore Roosevelt

36. Portsmouth, New Hampshire สัญญาสันติภาพนี้เรียก สัญญาสันติภาพเมืองพอร์ตสมัธ ญี่ปุ่นได้ติดต่อขอให้ประธานาธิบดีธีโอดอร์ โรสเวลท์ช่วยเป็นคนกลางในการไกลเกลี่ยทำสัญญาสันติภาพ ญี่ปุ่นเองก็สู้รบจนหมดตัวในขณะนั้น ถ้าการรบยืดยาวไป โชคชะตาอาจไม่เข้ากับญี่ปุ่นก็ได้

แห่งอำนาจที่นี้ก็ปรากฏว่าคงอยู่ได้ไม่นาน สงครามในยุโรปที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ.1914 ทำให้เกิดความจำเป็นที่ “ฝ่ายตะวันตกต้องถอย” ไปจากเอเชียนั้น เปิดช่องให้ญี่ปุ่น มีโอกาสอันงามที่จะทำให้ที่มั่นของตนมั่นคงยิ่งขึ้นและขยายออกกว้างขวางขึ้น เพราะ ญี่ปุ่นไม่มีห่วงในการทำสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเลย ไม่ได้ส่งทหารไปช่วยรบด้วย ทำให้ มีโอกาสขยายการค้าได้อย่างเต็มที่ในระยะนั้น มีคู่แข่งในการค้าทางเอเชียกับญี่ปุ่นใน ตอนนั้นก็แต่เพียงออสเตรเลีย นัยว่าโชคชะตาเข้าข้างญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก แต่อันที่จริง เมื่อเทียบกับหลาย ๆ ชาติแล้ว ประเทศญี่ปุ่นมีคนที่บ้านเมืองของเขาควรจะมีภาคภูมิใจจริง ๆ